

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal
ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X
Haziran / June 2019, 23 (1): 149-170

Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

The Migration to Medina in Şahāba's Poetry

Mehmet Yılmaz

Dr. Öğr. Ü., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı
Anabilim Dalı

*Assistant Professor, Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Department of
Arabic Language and Rhetoric
Çanakkale, Turkey*

myilmaz93@hotmail.com
orcid.org/0000-0002-8223-7065

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 26 Şubat / February 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 08 Mayıs / May 2019

Cilt / Volume: 23 **Sayı / Issue:** 1 **Sayfa / Pages:** 149-170

Atıf / Cite as: Yılmaz, Mehmet. "Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret [*The Migration to Medina in Şahāba's Poetry*]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 23/1 (June 2019): 149-170. <https://doi.org/10.18505/cuid.532500>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/cuid>

Abstract: After receiving the divine authorization from Allah to openly notify people of Islam, the Messenger of Allah started to publicly to invite the people of Mecca to Islam. Idolaters however felt heavy shame to give up the faith of their ancestors, and the pagans did not accept the Prophet's invitation to Islam. They applied various pressures to the Messenger of Allah and the believers to renounce the cause of Islam. When the animosity against the new Muslims became intolerable, Almighty Allah gave permission to immigrate, first to Habasha and then to Medina. Some of the companions of the Prophet periodically immigrated to Habasha and then to Medina. In the sources that have survived to the present day, poets (*şahāba*: companion of the Prophet Muhammad peace be upon him) reflect the events experienced during the immigration to Medina and the intensity of emotions they felt during the holy journey. These poets demonstrate in their writings a sense of elation and pride, having followed the Prophet's favorable advice to immigrate to Medina and portend that their religion will be strengthened in Medina by their presence. Their poems in terms of style are more focused on unscripted, or spontaneous feelings, a style of pauses to give harmony between the shorter verses, unlike long poetic tradition in the period of ignorance (*Jāhiliyya*).

Summary: The Messenger of Allah comes into the world of Mecca, where injustice and distorted belief forms prevail, and when he is forty years old, he is commissioned as a prophet by Allah Almighty. Considering the possibility that the Islamic invitation will not be accepted and welcomed by the pagan Arabs in Mecca, the Prophet tries to spread his cause among the people only he has trusted for three years. When revelation regarding publicly conveying Islam came, the Prophet begins to openly invite the people of Mecca to Islam. Since leaving the beliefs that are patrimonies preponderated the pagans, they started oppressing the Prophet and the believers. When the pressure exerted by the pagans exceeded the limit of tolerance, the Prophet advised the Şahāba for the temporary migration to Abyssinia. Some Muslims in need of protection followed the advice of the Messenger of Allah, and they migrated to Abyssinia.

In the meantime, the Prophet was under the protection of his uncle Abū Ṭālib. After the death of Abū Ṭālib, the pressure on the Prophet increased day by day. Moreover, it was even planned by the pagans to have them eradicated through conspiring against them. The Prophet, who understood that he cannot convey Islam in Mecca, went to Tāif to describe his case. The Prophet, however, faced a harsh reaction in Tāif and was forced to return to Mecca.

In the meantime, the people of Medina were in search of a leader to eliminate the mess in consequence of wars and instability with Jews on the one hand and among each other on the other hand.

The Prophet came to Mecca in the *Hājj* (pilgrimage) season and also presented the religion of Islam to groups from Medina. People who perceived that the Prophet has the features to overcome the disasters between them, they pledge allegiance to the Prophet through the agreements known as *Bay'a al-'Aqaba* in the region called *al-'Aqaba*, respectively as *Bay'a al-'Aqaba* I and II. In this way, the city of Medina became ready to welcome the immigrants and to be a base of the Islamic religion that will open up to the world.

Almighty Allah is first allowed to Şahāba and then to Prophet to migrate to Medina and with migration of Prophet to Medina, a significant breakthrough was achieved in the history of Islam.

Since the issue of the migration to Medina corresponds to the early period of Islam, the sources of poetry reflected the migration of the Şahāba to Medina are few in number. Relevant texts in the available sources can be found consist of five articles as, three of them belong to Abū Aḥmad b. Jaḥsh, the fourth belongs to Bujaid b. 'Imran al-Huzā'i'e and the last one belongs to an unknown poet. Because of his connection to the hegira, a verse pursuant to idolater poet Utbe b. Rabī'a was also included in the subject.

In related poem texts, it is seen that the Şahābah poets had prided themselves on the fact that they followed the advice made by the Messenger of Allah on his way to hegira to Medina

and they tried to reflect the intensity of emotions they experienced in the face of the developments that occurred since the first moments of the movement of emigration to the poems.

Determined to migrate to Medina in order to strengthen the Islamic invitation, the poet Abū Aḥmad reflected the self-confidence of walking on the right way. Abū Aḥmad promised the Messenger of Allah that he will migrate to Medina and he was faithful to his word. Abū Aḥmad tried to resolve his concerns of his wife Umm Aḥmad that they might be harmed by the polytheists if they migrate to Medina and emphasized that they migrate to Medina in order to strengthen the God Almighty against superstitions.

Undoubtedly, the concerns of Umm Aḥmad in this context give clues about the dimensions of mobbing, oppression and torture policies applied to Muslims in Mecca.

Abū Aḥmad and his associates were full of belief that Almighty Allah will meet their expectations as they migrate to Medina in line with the recommendations of the Prophet. In this respect, the poet turns a deaf ear to the advice of many men, women and friends to not to leave Mecca environment that he was born and grew up in and the memories that adorns his inner life shaped.

The poet also points to the importance of the fellowship of Islam, rather than the spirit of Jāhiliyya. As a matter of fact, because of tribal chauvinism, the poet called for the termination of hostilities in the past and convinced those around him to follow the call. In this respect, the poet is in peace with the fact that the family members will also have the blessings waiting for those who migrate for Allah. According to the poet, the idolaters who favored blasphemy and who opposed Muslims, deserved the wrath of Allah. Even if there are blood ties with the Muslims, the idolaters who favor the blasphemy and opposed the Muslims are frustrated.

In another poem, the poet also boasts Ghanm family, of whom he was a member, because they had fulfilled the promise they had given to the Prophet, that they would migrate to Medina. According to the poet, the Ghanm family is essentially loyal to the Prophet. As a matter of fact, the Ghanm family, which once occupied Mecca and lived off in Mecca, left the lands they lived in for Allah and migrated to Medina in groups of single and two in order to strengthen the invitation to Islam.

Poet Bujaid b. 'Imrān al-Khuāz'i boasts about the fact that Khuzā'a tribe, of which he was a member, that is the lower tribe of the Ka'b sons, supported the Prophet and some of his people migrated to Medina in his verses. In fact, according to the poet, the members of the Khuzā'a tribe trotted off to the Medina on the advice of the Prophet without wasting any time. Moreover, due to the agreement between the Khuzā'a tribe, who played a key role in the reasons causing conquest of Mecca, and the Prophet, Mecca was conquered and Mecca skies were cleaned from idolatry mist. The Khuzā'a tribe was instrumental owing to their admirable attitude in the conquest of Mecca and the Prophet to gain strength, despite the idolaters who once forced the Prophet to leave Mecca.

In the verses of the unidentified poet, it is seen that the names of the eight Şaḥāba who were subjected to oppression in the most troubled early periods of Islam, who left their homeland for Allah, migrated to Abyssinia or Medina and were heralded to enter heaven were mentioned. According to an unidentified poet, it is not possible for anyone to reach the rankings of these eight people due to the beautiful actions they performed.

In the last poem text, it is seen that the poet Abū Aḥmad was dissatisfied with the confiscation and sale of his house by Abū Sufyān when he emigrated to Medina. In the verses, the poet likens his home being unjustly confiscated by Abū Sufyān to a hunter holding the dove he seized tightly and he emphasizes that he will get his due in the afterlife from Abū Sufyān.

The poetry texts bearing the traces of migration to Medina are a continuation of the poetry technique of the period of Jāhiliyya in terms of the poetry technique, when wordings that are in accordance with the spirit of Islam are left aside. As a matter of fact, poets try to reflect the intensity of emotions they live in short verses instead of long term poems. Again, poets use the types of art, such as borrowing, metaphor and comparison, which are frequently used in

152 | Mehmet Yılmaz. Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

the poetry of the Jāhiliyya in order to bring the intensity of emotion they live in closer to the audience's perception. Poets build on these poems on *taweel*, *muteqāreb*, *baseet* and *qamel*, which are frequently found poetic measures in the poetry of Jāhiliyya.

As a last word, it is necessary to say that the poetry texts of Şahāba poets are historical objects in terms of shedding light on the events experienced during the Hijra. Again, the poem texts in question are important in terms of getting an idea about the state of old Arabic poetry during the transition period from the period of Jāhiliyya to the period of Islam.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Poem, Companion, Migration, Pagan, Verse.

Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

Öz: Allah Resûlü (s.a.v.), haksızlıkların ve çarpık inanç biçimlerinin hüküm sürdüğü Mekke ortamında dünyaya gelir ve kırk yaşına bastığında Yüce Allah tarafından peygamberlikle görevlendirilir. İslâm'ın açıktan tebliğ edilmesi yolunda Yüce Allah tarafından ilâhî buyruk gelince Allah Resûlü, Mekke halkını alenen İslâm'a davet etmeye başlar. Ne var ki ataların inancından vazgeçmek müşriklere ağır geldiğinden İslâm daveti putperestler arasında kabul görmez. Müşrikler, İslâm davasından vaz geçilmesi için Allah Resûlü'ne ve inananlara çeşitli baskılar uygularlar. Müslümanlara uygulanan baskılar tahammül sınırını aşınca Yüce Allah tarafından önce Habeşistan'a ardından Medine'ye hicret için izin verilir. Böylece sahabeden bazıları aralıklarla önce Habeşistan'a ardından Medine'ye hicret ederler. Günümüze ulaşan kaynaklarda sahabe şairler, Medine'ye hicret sırasında yaşanan hadiseleri ve hadiseler karşısında hissettikleri duygu yoğunluğunu beyitlere yansıtmaktadırlar. İlgili şiirlerde sahabe şairler, daha çok Allah Resûlü tarafından Medine'ye hicret edilmesi yolunda yapılan tavsiyeye uymuş olmalarıyla övünmekte ve Medine'de İslâm Dini'nin güçleneceğini umduklarına işaret etmektedirler. İlgili şiirler şiir tekniği açısından Cāhiliye dönemindeki uzun şiir geleneğinin aksine maktalar halindedir ve hadiseler karşısında anlık duyguları beyitlere yansıtmaya ağırlık vermektedir.

Özet: İslâm'ın açıktan tebliğ edilmesi yolunda vahiy gelince Allah Resûlü Mekke halkını alenen İslâm'a davet eder. Ne var ki ata mirası çarpık inançları bırakmak putperestlere ağır geldiğinden putperestler Allah Resûlü'ne ve inanlara baskı uygulamaya koyulurlar. Putperestler tarafından uygulanan baskılar tahammül sınırını aşınca Allah Resûlü önce geçici süreyle Habeşistan'a hicret edilmesi yolunda sahabeye tavsiyede bulunur. Himayeye muhtaç bazı Müslümanlar Allah Resûlü'nün tavsiyesine uyarlar ve Habeşistan'a hicret ederler.

Bu sırada Allah Resûlü amcası Ebû Tâlib'in himayesi altındadır. Ebû Tâlib'in vefatından Allah Resûlü'ne baskılar gün geçtikçe artar. Dahası Allah Resûlü'ne komplo kurarak ortadan kaldırılması için putperestler tarafından plân dahi yapılır. Mekke'de İslâm'ı tebliğ edemeyeceğini anlayan Allah Resûlü, davasını anlatmak amacıyla Tâif'e gider. Ne var ki Allah Resûlü, Tâif'de sert tepkiyle karşılaşır ve Mekke'ye geri dönmek zorunda kalır.

Bu sırada Medine halkı, bir yandan Yahudilerle diğer taraftan kendi aralarında uzun yıllar yaşanan savaşlar ve istikrarsızlıklar sebebiyle dağınıklıklarını giderecek bir lider arayışı içerisindeydiler.

Allah Resûlü Hac mevsiminde Mekke'ye gelen Medineli gruplara da İslâm Dini'ni arz eder. Allah Resûlü'nün aralarındaki dağınıklıkları giderecek özelliklere de sahip olduğunu sezinleyen Medineliler, Akabe denilen bölgede sırasıyla I. Akabe ve II. Akabe adıyla bilinen anlaşmalarla Allah Resûlü'ne biat ederler. Böylece Medine kenti hicret yolcularını karşılamaya ve İslâm Dini'nin güç kazanarak dünyaya açılacağı bir üs bölgesi halini almaya hazır hale gelir.

Yüce Allah tarafından önce sahabeye sonra da Allah Resûlü'ne Medine'ye hicret izni verilir ve Allah Resûlü'nün Medine'ye hicret etmesiyle birlikte İslâm tarihinde yeni bir çığır açılır.

Medine'ye hicret hadisesi İslâm Dini'nin erken dönemine tekabül ettiğinden günümüze ulaşan kaynaklarda sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiir metinleri sayıca azdır. Ulaşılabilen kaynaklarda yer alan ilgili metinlerden üçü Ebû Ahmed b. Cahş'a, dördüncüsü Buceyd b.

‘İmrân el-Huzâ’î’ye ve sonucusu kimliği meçhul bir şaire ait olmak üzere toplam beş mak-
tadan ibarettir. Hicretle bağlantısı bulunması sebebiyle Mekkeli müşrik şair ‘Utbe b. Rabî’a’ya
ait bir dizeye de konu içerisinde yer verilmiştir.

İlgili şiir metinlerinde sahabe şairlerin Medine’ye hicret edilmesi yolunda Allah Resûlü tara-
fından yapılan tavsiyeye uymuş olmaları sebebiyle övündükleri ve hicret hareketinin ilk an-
larından itibaren meydana gelen gelişmeler karşısında yaşadıkları duygu yoğunluğunu dize-
lere yansıtmaya çalıştıkları görülmektedir.

İslâm davetinin güçlenmesi amacıyla Medine’ye hicret etmede kararlı olan şair Ebû Ahmed,
hak yolda yürümenin verdiği öz güveni dizelere yansıtmaktadır. Ebû Ahmed, Medine’ye hicret
edeceğine dair Allah Resûlü’ne söz vermiştir ve sözüne sadıktır. Ebû Ahmed, eşi Ümmü Ah-
med’in Medine’ye hicret etmeleri durumunda müşrikler tarafından kendilerine zarar verile-
bileceği yolundaki endişelerini gidermeye çalışmakta ve bâtıl karşısında hakkın güçlenmesi
amacıyla Medine’ye hicret ettiklerine vurgu yapmaktadır.

Kuşkusuz Ümmü Ahmed’in bu bağlamdaki endişeleri Mekke’de Müslümanlara uygulanan yıl-
dırma, baskı ve işkence politikalarının boyutları hakkında ipuçları vermektedir.

Ebû Ahmed ve beraberindekiler Allah Resûlü’nün tavsiyeleri doğrultusunda Medine’ye hicret
ettiklerinden Yüce Allah tarafından beklentilerinin karşılanacağına olan inancı tamdır. Bu ba-
kımdan şair doğup büyüdüğü ve iç dünyasını süsleyen hatıraların şekil aldığı Mekke ortamın-
dan ayrılmaması için kendisine telinde bulunan kadın erkek nice dostun tavsiyelerine kulak
asmamaktadır.

Şair Câhiliye ruhu yerine İslâm kardeşliğinin önemine de işaret etmektedir. Nitekim şair ka-
bile asabiyeti sebebiyle geçmişte yaşanan düşmanlıkların sona erdirilmesi için çağrıda bulun-
muş ve etrafındaki kimseleri çağrıyla uymaları yolunda ikna etmiştir. Bu bakımdan şair, Allah
için hicret edenleri bekleyen nimetlere aile bireylerinin de kavuşacak olmaları sebebiyle hu-
zur içerisinde. Şaire göre küfrü yeğleyen ve Müslümanlara karşı cephe alan müşrikler Al-
lah’ın gazabını hak etmişlerdir. Müslümanlarla kan bağları olsa bile küfrü yeğleyen ve Müslü-
manlara karşı cephe alan müşrikler hüsrandırlar.

Şair diğer şiir metninde de yine Medine’ye hicret edeceklerine dair Allah Resûlü’ne verdikleri
sözünü yerine getirmiş olmaları sebebiyle mensubu bulunduğu Ğanm ailesiyle övünmektedir.
Şaire göre Ğanm ailesi Allah Resûlü’ne özde bağlıdırlar. Nitekim bir zamanlar Mekke’yi mes-
ken edinen ve yaşamlarını Mekke’de idame ettiren Ğanm ailesi yaşadıkları toprakları Allah
için geride bırakmışlar ve İslâm davetinin güçlenmesi amacıyla tekli ve ikişerli gruplar ha-
linde Medine’ye hicret etmişlerdir.

Şair Buceyd b. ‘İmrân el-Huzâ’î de mensubu bulunduğu Ka’b oğullarında alt kol olan Huzâ’a
kabilesinin Allah Resûlü’nü desteklemesi ve halkından bazı kimselerin Medine’ye hicret et-
mesi ile dizelerde övünmektedir. Nitekim şaire göre Huzâ’a kabilesi mensupları Allah
Resûlü’nün Medine’ye hicret edilmesi yolunda yapmış olduğu tavsiye üzerine vakit kaybet-
meden yola revan olmuşlardır. Dahası Mekke’nin fethine götüren sebeplerde kilit rol oyna-
yan Huzâ’a kabilesi ile Allah Resûlü arasındaki anlaşma sebebiyle Mekke fethedilmiş ve
Mekke semalarından şirk bulutları ilelebet temizlenmiştir. Huzâ’a kabilesi, takdire şayan tu-
tumları sebebiyle Allah Resûlü’nün güç kazanmasına ve bir zamanlar Allah Resûlü’nü
Mekke’den çıkmaya zorlayan müşriklere rağmen Mekke’nin fethedilmesine vesile olmuşlar-
dır.

Kimliği belirsiz şaire ait dizelerde ise İslâm’ın en sıkıntılı ilk dönemlerinde baskılara maruz
kalan, Allah için yurtlarını geride bırakarak Habeşistan’a veya Medine’ye hicret eden ve cen-
netle müjdelenen sekiz sahabe ismine yer verildiği görülmektedir. Kimliği belirsiz şaire göre
hiç kimse yaptığı güzel eylemler sebebiyle dizelerde yer alan sekiz kişinin mertebesine ulaş-
ması imkân dâhilinde değildir.

Son şiir metninde ise şair Ebû Ahmed’in Medine’ye hicret ederken geride bıraktığı evinin Ebû
Süfyân tarafından el konulması ve satılması karşısında duyduğu hoşnutsuzluğa yer verdiği
görülür. Dizelerde şair, Ebû Süfyân tarafından evine haksız yere el konulmasını avcı

154 | Mehmet Yılmaz. Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

tarafından ele geçirilen kumrunun kaçmaması için avuç içerisinde sıkı sıkıya tutulmasına benzetmekte ve ölüm ötesi hayatta Ebû Süfyân'dan hakkını alacağına vurgu yapmaktadır.

Medine'ye hicret izleri taşıyan şiir metinleri İslâm Dini'nin ruhuna uygun düşecek lafızlar bir kenara bırakıldığında şiir tekniği açısından Câhiliye dönemi şiir maktalarının devamı niteliğindedir. Nitekim şairler yaşadıkları duygu yoğunluğunu uzun soluklu şiirler yerine kısa maktalarda dizelere yansıtmaya çalışmaktadırlar. Yine şairler yaşadıkları duygu yoğunluğunu dinleyicinin algısına yaklaştırmak amacıyla Câhiliye şiirinde sıkça kullanılan istiare, mecaz ve teşbih gibi sanat türleri kullanmaktadırlar. Şairler söz konusu maktaları Câhiliye şiirinde sıkça rastlanan tavîl, mutekârib, basit ve kâmil şiir vezinleri üzerine inşa etmektedirler.

Sahabe şairlere ait günümüze ulaşan şiirler hicret sırasında yaşanan olaylara ışık tutması bakımından tarihi birer vesika konumundadır. Yine söz konusu şiirler, Câhiliye dönemi'nden İslâm dönemi'ne geçiş aşamasında eski Arap şiirinin durumu hakkında fikir edinme bağlamında önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Belâğatı, Şiir, Sahabe, Hicret, Müşrik, Beyit.

GİRİŞ

İslâm öncesi Arap toplumlarında sömürüye dayalı kölecilik sistemi ve kuşaktan kuşağa aktarılan çarpık adetler sebebiyle tabakalar arasında adaletsizlikler had safhadadır. Yine İslâm öncesi Arap toplumlarında asabiyet sebebiyle kabileler arasında uzun yıllar süren çatışmalar söz konusudur. Bu bakımdan İslâm öncesi Arap toplumları, haksızlıkların, keşme-keşliklerin ve istikrarsızlıkların sıkça yaşandığı bir görüntü sergilemektedir.¹

Öte yandan İslâm öncesi dönemde putperest Araplar kendilerini doğrudan Allah'a ibadet etmeye layık görmediklerinden² Kâbe'yi³ ve Mekke kentini Allah'la aralarında aracı olacağına inandıkları putlarla donatmışlardır.⁴ Putperest Araplar Hac mevsiminde Arap yarımadasının dört bir yanından Mekke'ye gelmekte ve kutsiyet elbisesi giydirdikleri putlara Kâbe'de tapınmaktadırlar. Dolayısıyla İslâm öncesi dönemde Mekke kenti Arap yarımadasının din merkezi konumunda öneme haizdir.

Haksızlıkların ve çarpık inançların hüküm sürdüğü Mekke ortamında dünyaya gelen Allah Resûlü (s.a.v.), İslâm'dan önce Mekke toplumunda 'doğru sözlü' ve 'güvenilir'⁵ gibi fitrata uygun sıfatlarla tanınır. Allah Resûlü kırk yaşına bastığında 611 yılı Ramazan ayının 17. gecesi Yüce Allah tarafından peygamberlikle görevlendirilir.⁶

Allah Resûlü, İslâm davetinin putperest Araplar tarafından tepkiyle karşılanacağı ve kabul görmeyeceği ihtimalini göz önünde bulundurduğundan Mekke'de tebliğ görevini üç yıl boyunca sadece güvendiği kimseler arasında yaymaya çalışır.⁷

Allah Resûlü, "Artık emrolunduğun şeyi açıkça bildir ve müşriklerden yüz çevir" (el-Hicr 15/94) ve "(Önce) en yakın akrabamı uyar. Sana uyan müminlere (merhamet) kanadını indir" (eş-Şu'arâ' 26/ 214, 215) ayetleri inince halkını açıktan İslâm'a davet etmeye koyulur.

Ata mirası inançlardan vaz geçmek ağır geldiğinden putperestler Allah Resûlü'nü İslâm davasından vazgeçirmek amacıyla türlü yollara başvururlar. Söz gelimi putperestler,

¹ 'Abdu'l-Bâsıt Bedr, *et-Târîhu 'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera* (Medine: 1993), 1: 109.

² Mahmûd Şukrî el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb fi ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*, sad. Muhammed Behcet el-Eserî (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî, 1314), 2; 197.

³ İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-Asnâm*, thk. Ahmed Zekî Bâşâ (Kahire: Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1995), 99.

⁴ İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-Asnâm*, 18, 19.

⁵ Ebû Muhammed 'Abdulmelik b. Hişâm, *Siretu'n-Nebi*, thk. Mecdî Fethi es-Seyyid v.dğr. (Tanta: Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, 1995), 1: 376.

⁶ Safiyyurrahmân el-Mubârekfûrî, *er-Rahiku'l-mahtûm*, (Katar: Vizâratu'l-Evkâf ve 'ş-Suûni'l-İslâmiyye, 2007), 64.

⁷ İbn Hişâm, *Siretu'n-Nebi*, 1: 327, 328.

Allah Resûlü'nü yalan söylemekle, büyü yapmakla ve deli olmakla itham ederler.⁸ Putperestler Allah Resûlü'ne inanan korumasız müminlere ise tahammülü zor işkenceler uygularlar. Nitekim putperestler, müminleri taşlarlar, uzun süre güneş altında bırakırlar, vücutlarına ağır kaya parçaları koyarlar, kırbaçlarlar ve kızgın demirle vücutlarını dağlarlar.⁹

Kuşkusuz bu ve benzer gelişmelerin, Allah Resûlü'nü Müslümanların içinde buldukları zor koşullardan kurtulmaları için arayışa yönlendirmesi beklenecek bir durumdur. Bu bakımdan öncelikle çalışmaya ışık tutması amacıyla Medine'ye hicret olayına kısaca değinmek uygun olacaktır.¹⁰ Ardından Medine'ye hicret izlerini taşıyan şiirler, içerik ve şiir tekniği bağlamında değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Çalışmada varılan tespitlere ise sonuç bölümünde yer verilecektir.

1. MEDİNE'YE HİCRET SEBEBİ

Müslümanlara uygulanan baskıların ve işkencelerin had safhada olduğu bu dönemde geçmişte yaşanan benzer hadiselerin anlatıldığı Kehf Sûresi iner.¹¹ Allah Resûlü'nün Kehf Sûresi'nde anlatılan hadiselerden dersler çıkarılması ve İslâm davetinin selâmeti için yol haritası belirlemesi beklenecek bir durumdur. Zira İslâm davetinin güçlenmesi ve kabul görmesi için güvenli bir üsse ihtiyaç vardır.¹² Allah Resûlü bu amaçla sahabeye mevcut durumlar düzelinceye kadar dinlerini korumak ve maruz kaldıkları fitneden uzak durmak için Habeşistan'a hicret etmeleri yolunda tavsiyede bulunur. Zira Habeşistan Kralı âdildir ve ülkesine sığınanları himayesine almaktadır.¹³

Peygamberliğin V. yılında¹⁴ başta Osman b. Affân (ö. 35/656) ve eşi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kızı Rukiye (ö. 2/624) olmak üzere Allah Resûlü'nün tavsiyesine uyan on iki erkek ve dört hanım sahabe Habeşistan'a hicret ederler. Böylece İslâm tarihinde ilk hicret kayda düşer. Daha sonra aralarında Zubeyr b. 'Avvâm (ö. 36/656), Mus'ab b. 'Umeyr (ö. 3/625), Osman b. Maz'ûn (ö. 2/623) ve Cafer b. Ebî Tâlib'in (ö. 8/629) de bulunduğu Habeşistan'a hicret eden sahabe sayısı seksen küsur muhacire ulaşır.¹⁵

Müşrikler Habeşistan'a sığınan Müslümanların Mekke'ye iadelerini sağlamak amacıyla 'Amr b. 'Âs (ö. 65/684) ve Abdullah b. Rabî'a'yı (ö. 35/656)¹⁶ Necâşî'ye (ö. 9/630) elçi olarak gönderseler de Necâşî buna yanaşmaz.¹⁷

⁸ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, 1: 376, 377.

⁹ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, 1: 400.

¹⁰ Medine'ye Hicret ve gerekçeleriyle ilgili günümüzde yapılmış detaylı çalışmalar için bk. Ahmet Önkâl, "Hicret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 458-462; Tuba Akarslan, *Rivâyetlerle Hicret Olayının Tahlihi*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012), 9-31; Fatih Açık, *İslâm Medeniyetinin Oluşum Sürecinin Göç ve Toplumsal Değişme İlişkisi Bağlamında İncelenmesi*, (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2015), 56.-66.

¹¹ Ebû'l-Fidâ, İsmail b. 'Umar b. Kesîr el-Kureşî ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme (Riyad, Mektebetü'l-Ma'ârif, 1984), 5: 136.

¹² Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru's-Şurûk, 1972), 1: 29.

¹³ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, 1: 408.

¹⁴ Muhammed et-Tayyib en-Neccâr, *el-Kavlü'l-mubîn fî sîreti Seyyidi'l-murselîn* (Riyad: Dâru'l-Livâ', 1981), 101.

¹⁵ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, 1: 417.

¹⁶ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, 1: 420.

¹⁷ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, 1: 425.

156 | Mehmet Yılmaz. Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

Sığınmacı Müslümanların iadesini sağlamakta başarısız kalan müşrikler, intikam almak isterler ve Mekke'deki Müslümanlara baskıyı artırırlar.¹⁸ Müşrikler Allah Resûlü'nü öldürmek için de plan yaparlar. Ne var ki amcası Ebû Tâlib buna izin vermez.¹⁹ Zira Allah Resûlü amcası Ebû Talib'in himayesi altındadır.²⁰

Müşrikler, Müslümanları ve Allah Resûlü'nü himayelerine alan Hâşimoğulları'na karşı üç yıllığına boykot kararı alırlar.²¹ Karara göre Hâşimoğulları ile ilişkiler kesilecek, kız alıp verilmeyecek, alışveriş yapılmayacak ve hayatları güvence altına alınmayacaktır.²² Müslümanlar üç yıllık süre zarfında zor günler geçirirler ve açlık sebebiyle ölüm tehlikesi atlatırlar.²³

Kureyş eşrafından bazı kimseler bu duruma isyan ederler ve boykot kararının yazılı olduğu vesikayı yırtarlar. Böylece müşrikler tarafından Müslümanlara karşı uygulanan boykot kararı sona erer.

Nübüvvetin onuncu yılı Recep veya Ramazan ayı içerisinde Ebû Tâlib vefat eder.²⁴ Ebû Tâlib'in vefatını fırsat bilen müşrikler, Allah Resûlü'ne hakarete sınır tanımazlar.²⁵ Allah Resûlü artık Mekke'de İslâm'ı tebliğ edemeyeceğini anlar ve davasını anlatmak amacıyla Tâif'e gider.²⁶ Allah Resûlü Tâif'de sert tepkiyle karşılaşır ve Mekke'ye geri dönmek zorunda kalır.²⁷

Mekke'de yaşanan gelişmeler sırasında Medine kenti Yüce Allah'ın takdiri ile İslâm davetine üs olma hazırlığı içerisindeydi.²⁸ Zira Medine kenti, yakın geçmişte bölge ekonomisini elde tutmak isteyen Yahudilerle Evs ve Hazrec kabileleri arasında yaşanan rekabet savaşlarına sahne olmuştur. Evs ve Hazrec kabileleri arasında da uzun yıllar süren benzer savaşlar söz konusudur. Bu bakımdan halk yorgun düşmüş ve akıtılan kanı durdurabilecek bir lider arayışı içerisinde girmiştir. Hz. Âişe (ö. 58/678) (r.a.), bu hususta şunları söyler: "Bu'âs Günü Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e (fırsat olarak) sunduğu bir gündür. Zira Allah Resûlü kalabalıkların darmadağın olduğu, liderlerin öldürüldüğü ve yaralandığı bir zamanda ortaya çıktı. Bu bakımdan Yüce Allah, insanların İslâm'a girmeleri için Bu'âs Günü'nü Allah Resûlü'ne (s.a.v.) bir fırsat olarak sunmuştur."²⁹

Tek tanrıya inanan Medine Yahudileri de geçmişten bu yana putperest Arapları sevmemektedirler. Allah'ın seçkin halkı olduklarına inanan Yahudiler, yakın gelecekte bir peygamber çıkacağı ve Yahudilerle birlikte putperest Araplara karşı top yekûn savaş açacağı yolunda söylemler geliştirirler. Yahudiler, beklenen peygamberin safında İrem ve Âd kavimleri gibi Arapları tarihten sileceklerini öne sürerler.³⁰

¹⁸ Muhammed b. İshâk, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 1: 201.

¹⁹ İbn İshâk, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 1: 203.

²⁰ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 1: 329.

²¹ İbn İshâk, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 1: 201.

²² İbn İshâk, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 1: 206, 207.

²³ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 1: 470.

²⁴ Mubârekfûrî, *er-Rahîku'l-mahtûm*, 115.

²⁵ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 29.

²⁶ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 33.

²⁷ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 36.

²⁸ Ebû'l-Fidâ, İsmâil b. Kesîr, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Abdul-Vâhid (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1982), 2: 176.

²⁹ Ebû 'Ubeyd Abdullah b. Abdulazîz el-Bekrî, *Mu'cemu me'sta'cem*, thk. Mustafa es-Sakkâ (Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1945), 1: 260.

³⁰ İbnü'l-Esîr, el-Cezerî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Keram, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdulkerîm, b. 'Abdu'l-Vâhidi'ş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 1: 610; Muhammed Heykel, *Hayâtu Muhammed* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 212.

Tam da bu sırada Tâif'ten dönen Allah Resûlü hac mevsiminde fırsat kollamakta ve Mekke'ye gelen kabile heyetlerine İslâm davetini arz etmektedir. Allah Resûlü Medine'den gelen yedi kişilik bir gruba da davasını arz eder. Medineli grup Allah Resûlü'ne icabet eder.

Medine'li grup Medine'ye döner ve Medine halkı arasında İslâm davetini yayar. Medine halkından çok sayıda kimse İslâm davetine uyar.

Ertesi yıl hac mevsiminde Medine'den on iki kişilik bir grup gelir ve Mekke dışında Akabe denilen yerde gizlice Allah Resûlü ile buluşur. Ardından Medineli grup Allah Resûlü'ne biat eder ve Medine'ye döner. Söz konusu biat İslâm tarihinde 'I. Akabe Biatı' adıyla kayda düşer. Medineli heyet Allah Resûlü'nden Medine'de kendilerine İslâm öğretilerini tanıtacak bir mürşit göndermesini ister. Allah Resûlü, Mus'ab b. 'Umeyr'i (ö. 3/625) Medineli heyetle birlikte Medine'ye gönderir.

Mus'ab b. 'Umeyr, Medine'de Kur'ân ayetleri okur ve halka İslâm öğretilerini tanıtır. Medine halkı Mus'ab b. 'Umeyr'e yakın ilgi gösterirler ve söylemlerini dikkate alırlar. Böylece Medine halkından çok kimse İslâm'a girer.

Ertesi yıl hac mevsiminde Medine'den yetmiş üç erkek ve iki kadın olmak üzere toplam yetmiş beş kişilik bir grup Mekke'ye gelir ve Akabe denilen mevkide Allah Resûlü ile buluşurlar. Medineli grup Akabe'de Allah Resûlü'ne biat ederler. Söz konusu biat İslâm tarihinde 'II. Akabe Biatı' adıyla kayda düşer.³¹

II. Akabe Biatı'na katılan Medineliler Mekke'den ayrılırken Allah Resûlü, İslâm davetini rahatça icra edebileceği bir zemine kavuşmanın verdiği hazla huzurlu ve mutludur. Zira Yüce Allah, Allah Resûlü'ne düşman karşısında korunabilmesi için savaş becerilerine sahip, güçlü ve yardımsever Medine halkını bahşetmiştir.³²

2. MEDİNE'YE HİCRET

Müslümanların hicret edecekleri ve güç kazanacakları bir zemin temin edildiğini haber alan Kureyşliler, Mekke'de Müslümanlara uyguladıkları baskıyı daha da artırırlar.³³ Müslümanlar bu duruma tahammül edemezler ve Mekke'den ayrılmak için Allah Resûlü'nden izin isterler. Allah Resûlü Müslümanlara hicret için izin verildiğini müjdeler ve Medine'ye hicret etmeleri gerektiğini belirterek şöyle buyurur: "Hicret edeceğiniz yer bana gösterildi. Hicret edeceğiniz yer Yesrib'dir. Kim Mekke'den hicret ederek çıkmak isterse Yesrib'e gitsin."³⁴

Mekke'den ayrılmak için gerekli izni alan Müslümanlar hazırlık yaparlar ve gizlice yola koyulurlar. Medine'ye ulaşan ilk muhacir Ebû Seleme b. 'Abdi'l-Esed (ö. 4/625) olur.³⁵ Ebû Seleme b. 'Abdi'l-Esed'i 'Âmir b. Rab'î'a (ö. 35/656) ve eşi Leylâ bint Hasme (ö. ?/?) takip eder. Müslümanlar gruplar halinde Medine'ye ulaşırlar ve Ensâr'a konuk olurlar.³⁶

İslâm tarihinde dönüm noktası olan Mekke'den Medine'ye hicret hadisesinin sahabe şairler tarafından şiirlere yansıtılması beklenecek bir durumdur. Çalışmanın bundan sonraki aşamasında sahabe şairlere ait şiirlerde sahabenin Medine'ye hicreti incelenecektir.

3. ŞİİRLERDE SAHABENİN HİCRETİ

Medine'ye hicret hadisesi sahabe şairler tarafından yakından izlenmiş ve hicret sırasında yaşanan olaylar şiirlere yansıtılmıştır.

³¹ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, 2: 59.

³² Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zuhrî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, thk. Ali Muhammed 'Umeyr (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001), 1: 192.

³³ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, 2: 100.

³⁴ Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, 1: 192.

³⁵ Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, 1: 192.

³⁶ Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, 1: 193.

158 | Mehmet Yılmaz. Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

Hicret olayı İslâm Dini'nin erken dönemine tekabül ettiğiinden günümüze ulaşan kaynaklarda sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiirler sayıca azdır. Bu durum, Medine dönemine kıyasla Mekke'de geçirilen süreçte şiir söylemeyi gerektirecek pek fazla münasebetin bulunmamasıyla ilintilidir.³⁷

Çalışma konusu şiirlere İbn Hişâm'ın *Sîretu'n-Nebi'si*, İbn Kesîr'in *el-Bidâyetu ve'n-nihâye'si*, yine İbn Kesîr'in *es-Sîretu'n-nebeviyye'si*, Belazûrî'nin *Ensâbu'l-eşrafı*, Askalânî'nin *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe'si*, Beyhakî'nin *es-Sunen el-Kubrâ'sı*, Zehebî'nin *Siyeru'l-âlemi'n-nubelâ'sı*, Mes'ûdî'nin *Murûcu'z-zeheb'i* ve İbn 'Asâkir'in *Târîhu medîneti Dimâşkı* gibi temel siyer ve tarih kaynakları taranmak suretiyle ulaşılmıştır. İbn Sellâm'ın *Tabakâtu fuhûli's-su'arâ'sı*, Merzubânî'nin *Mu'cemu's-su'arâ'sı* ve Hamevî'nin *Mu'cemu'l-udebâ'sı* gibi temel edebiyat kaynakları da taranmış ancak çalışmayla ilgili bilgilere rastlanmamıştır.

Söz konusu kaynaklarda ilk üçü Ebû Ahmed b. Cahş'a (ö. 20/641), dördüncüsü Buceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î'ye (ö. ?/?) ve sonuncusu kimliği meçhul bir şaire ait olmak üzere toplam beş şiir tespit edilmiştir. Şiirlerden ilki kaside³⁸ olup diğerleri makta/kita³⁹ halindedir. Hicretle bağlantısı bulunması sebebiyle Mekkeli müşrik şair 'Utbe b. Rabî'a'ya (ö. 2/624) ait bir beyite de konu içerisinde yer verilmiştir.

İlgili şiirlerde sahabe şairlerin Medine'ye hicret edilmesi yolunda Allah Resûlü tarafından yapılan tavsiyeye uymuş olmaları sebebiyle övündükleri ve hicret hareketinin ilk anlarından itibaren meydana gelen gelişmeler karşısında yaşadıkları duygu yoğunluklarını beyitlere yansıtmaya çalıştıkları görülmektedir.

Çalışma konusu şiirler mümkün olduğunca yaşanan hadiselerle uygun düşecek biçimde kronolojik sıralamaya göre değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Medine'ye hicret hadisesinin ilk izlerine Ebû Ahmed b. Cahş'a⁴⁰ ait on beş beyitten oluşan kasidede rastlanmaktadır.

Şair Mekke'den ayrılmak üzere iken eşi Ümmü Ahmed el-Fâri'ah bint Ebû Sufyân'ın⁴¹ (ö. ?/?) hicret konusundaki endişelerini dile getirerek beyitlere başlamakta ve eşine hicret etme gerekçelerini sıralayarak cevap niteliğinde şunları söylemektedir:⁴² (Tavîl)⁴³

³⁷ 'Umar Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, (Beirut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1981), 1, 258.

³⁸ Kaside, en az yedi beyitten oluşur ve beyit sayısında üst sınır yoktur. Bk. Mecdî Vehbe v.dğr., *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-'arabiyye*, (Beirut: Mektebetu Lubnân,1984), 293.

³⁹ Makta/kita, en fazla yedi veya dokuz beyitten oluşur. Bk. Cebbûr 'Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemu'l-edebî*, (Beirut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979), 261.

⁴⁰ Ebû Ahmed b. Cahş ismi İslâm'a erken dönemde giren ve Medine'ye ilk hicret eden sahabe arasında yer alır. Ebû Ahmed b. Cahş, âmâdır ve Esed oğulları aşiretine mensuptur. Ebû Ahmed b. Cahş, Allah Resûlü'nün eşi Zeyneb (ö. 20/641) ile de kardeşti. Allah Resûlü, Esed oğulları aşireti mensuplarına Medine'ye hicret etmeleri yolunda tavsiyede bulununca aşiret mensupları topluca Medine'ye hareket ederler. Ebû Ahmed b. Cahş da Esed oğulları aşiretinin bir alt kolu olan mensubu bulunduğu Ğanm oğulları ile birlikte Medine'ye hicret eder. Bk. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 90; Zuhri, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, 10, 98; Ahmed b. Ali b. Hâcer el-'Askalânî, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî (Kahire: Merkezu Hecl li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2008), 12: 10; 'İzzu'd-Dîn b. el-Esîr Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad v.dğr. (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 6: 5; 'Umar Ridâ Kehhâle, *Mu'cemu kabâili'l-'Arabî'l-kadîme ve'l-hadîse* (Beirut: Muessesetu'r-Risâle, 1997), 3: 22;

⁴¹ 'Askalânî, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, 12: 11.

⁴² İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 91; 'İmâdu'd-dîn Ebi'l-Fidâ İsmâil b. 'Amr, İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. 'Abdu'l-Muhsin et-Turkî (Cîze: Hecl li't-Tibâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-İlân, 1999), 4: 427, 428; İbn Kesîr, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 12: 219; Ahmed b. Yahya el-Belazûrî, *Ensâbu'l-eşraf*, thk. Muhammed Hamidullah (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 1: 268.

⁴³ Her ne kadar ilk beyitin şatırı recez veznine yakın gözüke de şiirin tamamı dikkate alındığında beyitlerin tavîl vezninde geldiği açıktır. Kaldı ki beyitte yer alan احمد lafzı vezin amaçlı احمد şeklinde harekelenmesi durumunda ilk beyitin de tavîl vezninde geldiği anlaşılmaktadır. Zira düzyazıda kabul görmeyen bu tür hususlar şiir için geçerlidir.

لَمَّا رَأَيْتَنِي أُمُّ أَحْمَدِ غَادِيًا
تَقُولُ فَمَا كُنْتَ لَا بُدَّ فَاعِيًا
فَقُلْتُ لَهَا: بَلْ يَنْتَرِبُ الْيَوْمَ وَجْهَنَا
إِلَى اللَّهِ وَجْهِي وَالرَّسُولِ وَمَنْ يُقِمُ
فَكَمْ قَدْ تَرَكْنَا مِنْ حَمِيمٍ مُنَاصِحٍ
تَرَى أَنْ وَثِرًا نَأْتِينَا عَنِ بِلَادِنَا
دَعَوْتُ نَبِيَّ غَنِمَ لِحَقِّنِ دِمَائِهِمْ
أَجَابُوا بِحَمْدِ اللَّهِ لَمَّا دَعَاهُمْ
وَكُنَّا وَأَصْحَابًا لَنَا فَارَقُوا الْهُدَى
كَفَوَجَيْنَ: أَمَا مِنْهُمَا فَمَوْقُوقٌ
طَعَوْا وَتَمَنَّوْا كِذْبَةً وَأَدْلَهُمْ
وَرَعْنَا إِلَى قَوْلِ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ
نَمَتُ بِالْحَاجِ إِلَى اللَّهِ قَرِيبَةً
فَأَيُّ ابْنِ أُخْتٍ بَعَدْنَا يَا مَنَنْتَكُمْ
سَتَعْلَمُ يَوْمًا أَيُّنَا إِذْ تُزَايَلُوا

بِدِمَّةٍ مَنْ أَحْسَى بِغَيْبِ وَأَرْهَبُ
فَيَمِّمُ بِنَا الْبُلْدَانَ، وَلْتَأْتِ يَنْتَرِبُ
وَمَا يَشَأُ الرَّحْمَنُ فَالْعَبْدُ يَرْكَبُ
إِلَى اللَّهِ يَوْمًا وَجْهَهُ لَا يُخَيَّبُ
وَنَاصِحَةٍ تُبْكِي بِدَمْعٍ وَتُدْبُ
وَنَحْنُ نَرَى أَنَّ الرَّعَائِبَ نَطْلُبُ
وَلِحَقِّ لَمَّا لَاحَ لِلنَّاسِ مَلْحَبُ
إِلَى الْحَقِّ دَاعٍ وَالنَّجَاحَ فَأَوْ غَيُّوَا
أَعَانُوا عَلَيْنَا بِالسَّلَاحِ وَأَجْلَبُوا
عَلَى الْحَقِّ مَهْدِيٍّ، وَقَوَّجَ مُعَدَّبُ
عَنِ الْحَقِّ إِبْلِيسُ، فَخَابُوا وَخَيَّبُوا
فَطَابَ وِلَاةُ الْحَقِّ مِنَّا وَطَيَّبُوا
وَلَا قُرْبَ بِالْأَرْحَامِ إِذْ⁴⁴ لَا نُقَرَّبُ
وَأَيَّةَ صِهْرٍ بَعْدَ صِهْرِي تُرْقَبُ
وَرُؤَيْلَ أَمْرُ النَّاسِ لِلْحَقِّ أَصُوبُ

Ümmü Ahmed, erken yola çıktığımı görünce gıyabında korktuğum ve ürktüğüm (Peygamber'e) verilen söz sebebiyle

Şunu demeye koyuldu: "İlla da yapman gerekiyorsa bizi başka diyarlara götür de Yesrib uzakta kalsın."

Ben de kendisine dedim ki: "Bilakis Yesrib'edir yönelişimiz bugün. (Zira) Rahmân ne dilerse kul oraya yönelir ancak.

Allah'adır yönelişim ve de Peygamber'e. Kim bir gün çevirirse Allah'a yüzünü, elbet boşa çıkarılmaz beklentileri.

Biz de bu yüzden geride bıraktık nice nasihat veren can dostu. Ve tavsiyede bulunan, gözyaşı akıtarak ağlayan ve de dövünen nice kadını.

(Yurdumuzu terk etmektense bizi ayrılmaya zorlayanlardan) intikam almaya hakkımız olduğunu öne süren⁴⁵ (nice kadını). Biz de (Allah yolunda hicret edenlere vaat edilen) nimetleri arzuladığımız için (hicret ettiğimizi) öne süreriz.

İnsanlara hak yol görülünce Ğanm oğulları ailesini akıtılan kanı durdurmaya ve hakka davet ettim. Onlar da - Allah'a hamdolsun- kabul ettiler bir davetçi İslâm'a ve başarıya çağırıldığında (davetimi.) Ardından hicret için zaman kaybetmeden harekete geçtiler hep birden.

Biz (geçmişte) dostlarımızla beraberdik. (Ne var ki) dostlarımız doğru yoldan saptılar da bize karşı silahla destek oldular ve de (kendi saflarındaki komşulardan yandaş) topladılar.

(Artık) iki grup gibiyiz: Biri muvaffak olmuş Hakk'da ve doğru yolda. Bir diğeri ise azapta.

Başkaldırdılar ve bir yalan arzuladılar. İblis onları haktan uzaklaşmaları sebebiyle zelil kıldı da boşa çıktı beklentileri. Yandaşlarının beklentilerini de boşa çıkardılar.

Biz ise Peygamber Muhammed'in sözüne uyduk. (Böylece) hakseverlerimiz (hem) memnun kaldılar hem (de) hoş tutuldu gönülleri.

⁴⁴ Beyitte اذْ lafzı اذْ anlamında şart ismi olarak kullanılmıştır. Bk. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 12: 90.

⁴⁵ Beyitte yer alan وتر ifadesi ile baskıcı politika uygulamak suretiyle Müslümanları yurtlarından çıkar-maya zorlayan müşriklerden intikam alma hakkı kastedilmektedir. Bk. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 91.

160 | Mehmet Yılmaz. Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

(Kureyşlilerle) akrabalık bağlarıyla bağlıyız yakından. (Ne var ki İslâm kardeşliğiyle Kureyşlilere) yaklaşılmaz isek bize hiçbir akrabalık bağı yakın değildir.

Bizden sonra hangi kız kardeşin oğlu size teminat verecek? Kadın tarafından hangi akraba(nız) gözetilecek?

Arayı açtığınızda ve hak için insanların durumu ayrıştırıldığında hangimizin daha doğru yolda olduğumuzu elbet bir gün göreceksin.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere şair Medine'ye hicret edeceğine dair Allah Resûlü'ne söz vermiştir ve sözünde durmakta kararlıdır. Şair sabahın erken vaktinde gün ağarmadan yola koyulmak üzeredir. Ne var ki eşi Ümmü Ahmed duygularıyla hareket etmekte ve Medine'ye yönelmeleri durumunda düşmanların kendilerine zarar verebilecekleri yolunda endişe duymaktadır. Ümmü Ahmed'e göre Mekke'den ayrılmak son çare ise düşmanların şerinden uzak durmak için Medine dışında başka bir yere hicret etmek daha doğrudur. Şair ise Medine'ye hicret etmeleri hususunda kararlıdır ve varış noktalarının Medine dışında bir yer olmayacağına ısrarlıdır. Zira Medine'ye bâtil karşısında hakkın güçlenmesi amacıyla hicret etmektedirler. Elbet bu uğurda Yüce Allah ne dilemişse o olacaktır. Kuşkusuz Yüce Allah, rızası doğrultusunda hareket eden kulların beklentilerini boşa çıkarmayacaktır.

Görüleceği üzere Ümmü Ahmed'in Medine'ye hicret edilmesi durumunda muhacirlere müşrikler tarafından zarar verilebileceği yolundaki endişeleri Mekke'de Müslümanlara uygulanan yıldırma, baskı ve işkence politikalarının boyutları hakkında ipuçları vermektedir.

Şairin sarsılmaz iman gücüne sahip olduğuna işaret eden ipuçları da beyitlere yansımaktadır. Nitekim şair, Medine'ye hicret edeceğine dair Allah Resûlü'ne verdiği sözü yerine getirmek amacıyla doğup büyüdüğü ve iç dünyasını süsleyen hatıraların şekil aldığı Mekke ortamından tereddüt etmeden ayrılmayı göze almaktadır. Yine şair Medine'ye Allah için hicret edeceğinden Mekke'den ayrılmaması yolunda kendisine telkinde bulunan kadın erkek nice dostu kulak asmamaktadır.

Şair Câhiliye ruhu yerine İslâm kardeşliğine de dikkat çekmektedir. Nitekim şair asabiye sebebiyle geçmişte yaşanan düşmanlıklara son vermeleri ve İslâm kardeşliğine sarılmaları yolunda etrafındakilere çağrıda bulunmuş onlar da çağrıyı dikkate almışlardır. Şimdi ise şairin aile bireyleri Allah Resûlü'nün daveti üzerine topluca Medine'ye hicret etmektedirler. Şair bu durum karşısında memnuniyetini izhar etmekte ve Allah için hicret edenleri bekleyen nimetlere aile bireylerinin de kavuşacak olmaları sebebiyle sevinmektedir.

Şair bir zamanlar dost olduğu kimselerin İslâm kardeşliği yerine küfrü yeğlemeleri ve Müslümanlara karşı cephe almaları sebebiyle de üzgündür. Bâtılda ısrarcı olan kimseler iblise uyduklarından zillet içerisindedirler ve Allah'ın gazabına müstahaktırlar. Buna mukabil hak yolda yürüyen Müslümanlar ise İslâm kardeşliği sayesinde birbirlerine kenetlenmişlerdir ve Allah yolunda olmanın verdiği hazla huzur içerisindedirler.

Son beyitlerde şair Medine'ye hicret etmek zorunda bırakılan Müslümanların bir gün güçlenecekleri ve aralarındaki akrabalık bağlarının Mekkelilere fayda vermeyeceği yolunda tehditler savurmaktadır.

Görüleceği üzere İslâm davetinin güçlenmesi amacıyla Medine'ye hicret etmede kararlı olan şair, beyitlerde hak yolda yürümenin verdiği öz güvenle duygu yoğunluğu yaşamaktadır.

Şair Ebû Ahmed'e ait olduğu öne sürülen ve Medine'ye hicretin izlerini taşıyan dört beyitlik bir başka şiir de günümüze ulaşan kaynaklarda yer almaktadır.

Şair, söz konusu şiirde mensubu bulunduğu Ğanm ailesinin Allah Resûlü tarafından yapılan tavsiyeye uyarak Medine'ye hicret etmiş olmalarına yer vermekte ve şunları söylemektedir:⁴⁶ (Tavîl)⁴⁷

وَمَرْوَةَ بِاللَّهِ بَرَّتْ بِمِئِنِّهَا⁴⁸   لَقَدْ حَلَقْتُ عَلَى الصَّفَا أُمَّ أَحْمَدِ
بِمَكَّةَ حَتَّىٰ عَادَ غَنًّا سَمِئِنُّهَا   لَنَحْنُ الْأَلَىٰ كُنَّا بِهَا نُمْ لَمْ نَزَلْ
وَمَا إِنْ عَدَّتْ غَنَّمْ وَخَفَّ قَطِينُهَا   بِهَا حَبِمَتْ غَنَّمْ بِنِ دُودَانَ وَانْتَنَتْ
وَدِينُ رَسُولِ اللَّهِ بِالْحَقِّ دِينُهَا⁴⁹   إِلَى اللَّهِ تَعُدُّو بَيْنَ مَثْنَىٰ وَوَاحِدِ

Ümmü Ahmed Safâ ve Merve üzerinde Allah'a Yemin etti de yemini (nin gereği) gerçekleştirdi kesin.

Biz elbet (bir zamanlar) orada (Mekke'de) idik ve (Mekke'nin) kıymetlisi (olan Peygamber) değerden düşünceye kadar Mekke'de yaşadık.

Ğanm b. Dûdân ailesi oraya yerleş (miş) ve (bir kenara) çekilmişti. Ğanm ailesinin erken vakitte yola koyulmasının hemen ardından Mekke'nin yükünün hafiflemesiyle birlikte

Allah'a yönelir (oldular) ikişerli ve tekli (gruplar halinde) Allah Resûlü'nün hak dini de dinleri olarak.

Şairin mensubu bulunduğu Ğanm ailesinin bireyleri mert kimselerdir ve Allah Resûlü'ne öze bağlıdırlar. Bu bakımdan şairin eşi Ümmü Ahmed, Kâbe'nin yanı başındaki Safâ ile Merve tepeleri üzerinde Allah için hicret edeceğine dair yemin etmiş ve yeminin gereğini yapmıştır. Ğanm ailesinin diğer bireyleri de Ümmü Ahmed gibi verdikleri söze sadıktırlar. Nitekim Ğanm ailesi, Allah için Medine'ye hicret edeceklerine dair Allah Resûlü'ne söz vermişler ve verdikleri sözün arkasında durmuşlardır. Bir zamanlar Mekke'yi mesken edinen ve yaşamlarını Mekke'de idame ettiren Ğanm ailesi yaşadıkları toprakları Allah için geride bırakmışlar ve İslâm davetinin güçlenmesi amacıyla Medine'ye hicret etmişlerdir. Zira Mekke halkı Allah Resûlü'nün değerini bilmemişler ve Allah Resûlü'ne baskı politikası uygulamışlardır. Bu bakımdan Ğanm ailesi Allah yolunda tekli ve ikişerli gruplar halinde Mekke'den ayrılmışlardır.

Medine'ye hicretin izlerini taşıyan bir diğer şiir de şair Buceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î'ye ait üç beyitlik derlemidir. Şair mensubu bulunduğu Ka'b oğullarında alt kol olan Huzâ'a kabilesinin Allah Resûlü'nü desteklemesi ve halkından bazı kimselerin Medine'ye hicret etmesi ile övüldüğü⁵⁰ beyitlerde şunları söyler:⁵¹ (Tavîl)

رُكَّامَ سَحَابِ الْهَيْبِ الْمُتْرَاكِبِ   وَقَدْ أَنشَأَ اللَّهُ السَّحَابَ بِنَصْرِنَا
كِتَابِ أُنَىٰ مِنْ خَيْرِ مُمْلٍ وَكَاتِبِ   وَهَجْرَتُنَا مِنْ أَرْضِنَا عِنْدَنَا بِهَا
لِنُدْرِكَ تَارًا بِالسُّيُوفِ الْفَوَاضِبِ   وَمِنْ أَجْلِنَا حَلَّتْ بِمَكَّةَ حُرْمَةٌ

⁴⁶ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 12: 90; Belazûrî, *Ensâbu'l-esrâf*, 1: 268; 'Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 12: 11.

⁴⁷ Beyitte yer alan أحمد lafzının vezin amaçlı şekilde harekelenmesi durumunda ilk beyitin de tavîl vezinde geldiği anlaşılmaktadır.

⁴⁸ *Sîretu'n-Nebi* ve *Ensâbu'l-esrâf*'ta yer alan rivayetlerde hafif değişiklikler söz konusudur. Ancak beyitte siyak sibak ve anlam açısından *el-İsâbe*'de yer alan rivayet daha uygun düştüğünden burada esas alındı.

⁴⁹ Her ne kadar beyitte son lafız İbn Hişâm tarafından دينا şeklinde rivayet edilmiş olsa bile doğrusu دينا dir. Bk. Belazûrî, *Ensâbu'l-esrâf*, 1: 268.

⁵⁰ Burhânu'd-dîn, Ebi'l-Hasen İbrahim el-Bikâ'î b. 'Umar, *Nazmu'd-durer fî tenâsubi'l-âyâti ve's-suvar* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 8: 340.

⁵¹ 'Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1: 499.

162 | Mehmet Yılmaz. Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

*Yüce Allah, (Allah Resûlü'nü) desteklememiz sebebiyle yeryüzüne doğru sarkan bulutu oluşturmuştur*⁵²

Yurdumuzdan hicret etmemiz konusunda yazdırının ve de yazanın en hayırlısı katından gelen bizde bir kitap vardır.

Keskin kılıçlarla alınan bir intikama yetişmemiz için sayemizde Mekke'ye saygınlık inmiştir.

Beyitlerde şairin mensubu bulunduğu Huzâ'a kabilesinin Allah Resûlü'ne olan desteği ile övünmesi dikkat çekmektedir. Nitekim beyitlerde şair, Huzâ'a kabilesinin Allah Resûlü'ne olan desteğine ve söz konusu destek sayesinde meydana gelen bulut mucizesine⁵³ gönderme yapmaktadır. Vahiy meleği Cibril (a.s.) aracılığıyla Allah Resûlü'ne hicret edilmesi yolunda izin getirilince Huzâ'a kabilesi mensupları vakit kaybetmeden Medine'ye hicret etmişlerdir. Dahası Mekke'nin fethine götüren sebeplerde kilit rol oynayan Huzâ'a kabilesi ile Allah Resûlü arasındaki anlaşma sebebiyle Mekke fethedilmiş ve Mekke semalarından şirk bulutları ilelebet temizlenmiştir. Huzâ'a kabilesi, takdire şayan tutumları sebebiyle Allah Resûlü'nün güç kazanmasına ve bir zamanlar Allah Resûlü'nü Mekke'den çıkmaya zorlayan müşriklere rağmen Mekke'nin fethedilmesine vesile olmuşlardır.

Dilbilimci er-Riyâşî (v. 257/871) tarafından Kureyşli bir şaire nispetle aktarılan beyitlerde ise Mekke'den Medine'ye erken dönemde hicret eden bazı sahabe isimlerine yer verildiği görülmektedir. Beyitlerde şair şunları söyler:⁵⁴ (Mutekârib)

⁵² Beyitte şair, 'Yüce Allah (Allah Resûlü'nü) desteklememiz sebebiyle yeryüzüne doğru sarkan bulutu oluşturmuştur' ifadesiyle, Allah Resûlü'nün "Kuşkusuz bu bulutlar Ka'b oğullarının desteği sayesinde ortaya çıkmaktadır" şeklinde dile getirdiği söyleme gönderme yapmaktadır. Bk. Celâlüddin Abdurrahmân Ebû Bekr es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kubrâ*, thk. Muhammed Halîl Herrâs (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, 1967), 2: 77; Sâmî Mekki el-Ânî, *el-İslâm ve ş-şi'r* (Kuveyt: 'Âlemu'l-Ma'rife, 1996), 195. Söylemin öyküsü şöyledir:

Hicretin VII. yılında müşriklere Müslümanlar arasında yapılan Hudeybiye anlaşmasında Huzâ'a kabilesi Müslümanların safında yer alır. ed-Dil oğulları ise Müşriklere yanında saf tutarlar. Hudeybiye anlaşması, ed-Dil oğulları tarafından Huzâ'a kabilesine düzenlenen saldırı sonucunda bozulunca Huzâ'a kabilesinin şairi 'Amr b. Sâlim (ö. ?/?), Mekke'den Medine'ye gelir ve anlaşma gereği Allah Resûlü'nden yardım talebinde bulunur. 'Amr b. Sâlim, Allah Resûlü'nün huzurunda ahde vefâ vurgusu yapar ve şu beyitleri okur: (Recez)

جَلَّفْتُ أَبِينَا وَأَبِيهِ الْأَثَدَا كُنْتُ لَنَا أَبَا وَكُنَّا وَوَلَدَا وَأَدَّعَى عِبَادَ اللَّهِ يَأْتُوا مَدِينَا فَانصُرْ رَسُولَ اللَّهِ فَتَجْرِدَا إِنَّ سَيْمَ خَسَفَا وَجِهَهُ تَرَبَّدَا وَنَقَضُوا مِيثَاقَكَ الْمُؤَكَّدَا وَقَتَلُونَا رُكْعَا وَسُجَّدَا	اللَّهُمَّ إِنِّي نَائِبٌ مُحَمَّدَا كُنْتُ لَنَا أَبَا وَكُنَّا وَوَلَدَا فَانصُرْ رَسُولَ اللَّهِ فَتَجْرِدَا فِيهِمْ رَسُولَ اللَّهِ فَتَجْرِدَا إِنَّ قَرِيْشًا أَخْلَفُوكَ الْمُؤَعَّدَا هُمْ بَيْتُونَا بِالْوَيْبِرِ هُجْدَا
--	--

Allah'ım! Muhammed'e gerçekten yakarıyorum. Babamızın ve onun da ceddinin müttefiki (Muhammed'e).

Sen bize baba idin biz de sana evlât. Hem sonra biz barışı yeğledik de el çekmedik asla.

O halde Ey Allah'ın Resûlü! Hemen yardıma koş ve Allah'ın kullarını da çağır ki imdada yetişsinler!

Allah'ın Resûlü de (silahını) kuşanmış halde aralarında bulunarak! Haksızlık karşısında çehresi değişen (Allah Resûlü!)

Zira Kureyş(liler) sana ahde vefâ etmediler ve seninle kesin olan anlaşmayı bozdular.

Onlar bize geceyi uykusuz geçirttiler el-Vetîr'de ve rükû ve secde halinde bizi katlettiler.

Beyitlerden etkilenen Allah Resûlü, ahde vefâ örneği sergiler ve 'Amr b. Sâlim'e: "Ey 'Amr b. Sâlim! Yardım edildin" buyurur. Bu sırada gökyüzünde bir bulut kümesi peydahlar. Allah Resûlü "Kuşkusuz bu bulutlar Ka'b oğullarının desteği sayesinde ortaya çıkmaktadır" buyurur. Böylece Mekke'nin fethi için düğmeye basılır. Bk. Ebû Bekr Ahmed b. El-Huseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sunen el-Kubrâ*, thk. Muhammed Abdül-Kâdir 'Atâ, (Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 9: 390, 391.

⁵³ Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kubrâ*, 2: 77.

⁵⁴ Şemsu'd-din Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân ez-Zehabi, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf v.dğr. (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1981), 1: 34; Ebû'l-Hasen Ali b. el-Huseyn b. Ali el-Mes'ûdi, *Murûcu'z-zeheb*, tsh. Kemâl Hasen Ali (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2005), 2: 218; Ebû'l-

دِ صَادَقَتْ ذَا الْعِلْمِ وَالْخَيْرِ وَخَيْرُ فُرَيْشِ ذَوِ الْهَجْرَةِ تَمَائِيَّةٌ وَحَدَهُمْ فَصْرَهُ ⁵⁵ وَوَطْلَحَةُ وَائْتَانُ زُهْرَهُ وَوَجَاوَرُ قَبْرَاهُمَا قَبْرَهُ فَلَا تَنْذُرُوا عِنْدَهُمْ فَخْرَهُ	فَيَا سَائِلِي عَنْ جِبَارِ الْعَبَا جِبَارُ الْعَبَادِ جَمِيعاً فُرَيْشُ وَخَيْرُ ذَوِي الْهَجْرَةِ سَابِقُونَ عَلِيٌّ وَعُثْمَانُ ثُمَّ الزُّبَيْرُ وَشَيْخَانُ قَدْ جَاوَزَا أَحْمَدَا فَمَنْ كَانَ بَعْدَهُمَا فَاجْرَأْ
---	---

Behey kulların en hayırlılarını bana soran kimse! (Bil ki) bilgi ve deneyim sahibi kimseyle karşılaştın.

Bütün kulların en hayırlıları Kureys'dir. Kureys'in en hayırlıları da hicret ehli olanlardır.

Hicret ehlinin en hayırlıları ise öncülerdir. (Hicretin öncüleri de) sekiz (kişi ile) sınırlıdır:

Ali, Osman sonra Zubeyr ve Talha, iki de Zuhre kabilesinden

Ve de Ahmed'e komşu olan iki saygın kimse kabirleri kabrine komşu olan (iki saygın kimse).

O halde bu ikisinden sonra kim övünürse övgüsüne itibar etmeyiniz insanların katında.

Şaire göre Kureys'in en hayırlıları Habeşistan'a veya Medine'ye hicret eden sahabedir. Hicret ehlinin en hayırlıları ise ilk hicret edenler olup sayıları sekiz ile sınırlıdır. Zira en hayırlı sekiz kişi cennetle müjdelenen⁵⁶ ve İslâm'a ilk giren Müslümanlardır. Dolayısıyla en hayırlı sekiz kişi İslâm'ın sıkıntılı ilk dönemlerinde baskılara maruz kalmışlar ve Allah için yurtlarını geride bırakarak Habeşistan'a veya Medine'ye hicret etmişlerdir. Bu bakımdan şaire göre hiç kimsenin yaptığı güzel eylemler sebebiyle beyitlerde sözü edilen sekiz sahabenin mertebesine ulaşması mümkün gözükmemektedir. Söz konusu en hayırlı sekiz sahabe şunlardır: Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661), Osman b. Affân (ö. 35/656), ez-Zubeyr b. el-'Avvâm (ö. 36/656), Talha b. Ubeydullah (ö. 36/656), Abdurrahmân b. 'Avf (ö. 72/651), Sa'd b. Ebî Vakkâs (ö. 55/675), Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) ve Hz. Ömer (ö. 23/644).

Medine'ye Allah için hicret eden sahabe, geride bıraktıkları mülklere ve mallara üzülmemektedirler. Söz gelimi Caşş oğulları, Mekke'den ayrılırken evlerini olduğu gibi bırakmışlardır. Bir süre sonra ev harabe olmaya yüz tutmuş ve kapısı rüzgârın da etkisiyle kendiliğinden açılıp kapanmaya başlamıştır. Bir ara 'Utbe b. Rabî'a, el-'Abbâs b. Abdumuttalib (ö. 32/653) ve Ebû Cehil'in (ö. 2/624) yolu evin bulunduğu yerden geçer. 'Utbe b. Rabî'a, evin içler acısı görüntüsü karşısında hüzünlenir ve derin bir nefes alarak şu beyiti mırıldanır:⁵⁷ (Basît)

وَكُلُّ دَارٍ وَإِنْ طَالَتْ سَلَامَتُهَا
يَوْمًا سَتُنْذِرُكُهَا النَّكْبَاءُ وَالْحُوبُ

Her ev bir süre ayakta kalsa da (elbet) bir gün felaket ve elem başına gelecektir.

Caşş oğullarının şairi Ebû Ahmed de Mekke'den ayrılırken geride evini ve eşyalarını olduğu gibi bırakmıştır. Ebû Süfyân eve el koyar ve bir süre sonra 'Amr b. 'Alkame b. el-Muttalib'e evi satar. Ebû Süfyân elde ettiği para ile bazı borçlarını kapatır. Ebû Ahmed, Ebû Süfyân

Kâsım, Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah b. 'Asâkir, eş-Şâfi'î, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk. Muhibbu'd-Dîn Ebû Sa'îd v.dğr. (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1995, 25: 107.

⁵⁵ *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ* ile *Murûcu'z-zeheb*'de lafız قصره yerine نصره şeklinde. Ancak قصره ifadesi siyak sibak ve anlam itibarıyla daha uygun düşmektedir. Bk. İbn 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 25: 107.

⁵⁶ Tirmizî, "Edeb", 87.

⁵⁷ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 89; İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, 4: 426.

164 | Mehmet Yılmaz. Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

tarafından evinin satıldığı haberini alır ve bu duruma içerler. Akabinde Ebû Süfyân'a haber salar ve yaptığı haksızlık sebebiyle Ebû Süfyân'ı paylar. Ebû Ahmed, ölüm ötesi hayatta Ebû Süfyân'dan hakkını alacağına vurgu yaparak beyitlerde şunları söyler:⁵⁸ (Kâmil)

أَبْلُغْ أَبَا سُفْيَانَ عَنْ أَمْرِ
دَارِ ابْنِ عَمَرَكَ بَعْتَهَا
وَحَلِيفُكُمْ بِاللَّهِ رَبِّ النَّاسِ
إِذْ هَبَّ بِهَا إِذْ هَبَّ بِهَا
عَوَاقِبُهُ نَدَامَهُ
تَقْضِي بِهَا عَنْكَ غَرَامَهُ
سِ مَجْتَهِدُ الْقِسَامَهُ
طَوَّقَتْهَا طَوَّقَ الْحَمَامَةَ

Ebû Süfyân'a akıbetleri pişmanlık olacak bir mesele hakkında şunu ulaştır:

Amcaoğlunun evini sattın da (elde ettiğin) parayla üzerinde olan bir borç ödersin (öyle mi?)

Size yemin billah olsun ki; insanların Rabbi (adalet) taksiminde gayretlidir.

(Evmi satmak suretiyle elde ettiğin kazançla) git gidebildiğin kadar git. Kumru yakalar gibi sahiplendin (hakkın olmayan) eve.

Şair bu durumu Mekke'nin fethinden sonra Allah Resûlü'ne arz eder. Allah Resûlü cevap vermek yerine susmayı yeğler. Olaya tanık olan sahabe, Allah Resûlü'nün İslâm daveti yolunda zarar edenlerin mallarını geri iade etmelerini arzulamadığını söyleyerek şairi uyarırlar. Şair bu hadiseden sonra konuyu gündeme taşımaz.⁵⁹

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere sahabe şairler beyitlerde, eş, dost ve hususî eşyaları arkada bırakarak Medine'ye hicret etmeleriyle övünmektedirler. Şairler bunu yaparken hicret eylemini Allah Resûlü'nün tavsiyesi üzerine Allah için yaptıklarını da vurgulamaktadırlar. İlgili şiirlerde hicret hareketinin ilk anlarından itibaren yaşanan hadiseler ve şairlerin duygu yoğunluklarına ağırlık verildiği dikkate şayandır.

4. TEKNİK ÖZELLİKLER

Sözlükte 'beyit' ve 'her türden bilgi'⁶⁰ anlamlarına gelen şiir, terim olarak, 'duygu ve düşünceleri tasvir eden vezinli ve kafiye söz'⁶¹ şeklinde tanımlanır. Buna göre teknik anlamda şiir sanatı, mana⁶² ile birlikte lafız, vezin, kafiye, duygu/infial⁶³ ve kurgu/sanat tasviri⁶⁴ gibi üslûp⁶⁵ unsurlarından oluşur.

Çalışma boyunca sahabenin Medine'ye hicret şiirine mana itibarıyla değinildi. Bu bakımdan Medine'ye hicret şiiri, şiir tekniği bağlamında lafız, vezin, kafiye, duygu/infial ve sanat tasviri gibi şiire şekil veren⁶⁶ özellikler yönüyle incelenecektir.

4.1. Lafız

İslâm Dini insanlık tarihinde köklü değişiklikler meydana getirdiği gibi şiir dilinde de değerlerine uygun düşecek yenilikler ihdas etmiştir. Örnek vermek gerekirse Câhiliye dev-

⁵⁸ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 124; Belazûrî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 269.

⁵⁹ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 124.

⁶⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, "Şın" (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 4: 2273,

⁶¹ Ahmed eş-Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî* (Kahire: Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyye, 1973), 298.

⁶² Ebû 'Ali el-Hasen b. Raşık, el-Kayravânî, *el-'Umde fi mehâsini's-ş-ş-i'r ve âdâbihi ve nakdihi*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1981), 1: 119.

⁶³ Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 298.

⁶⁴ Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 301.

⁶⁵ Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 302.

⁶⁶ Abdullah Hâmid el-Hâmid, *Tahlîlu'n-nusûsi'l-edebîyye* (Riyad: Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, ts.), 18.

rinde şiir dili çöl hayatının karakteristik özelliklerini taşımakta ve anlaşılması zor lafızlar içermektedir.⁶⁷ Buna mukabil sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiirler ise sadelik gibi İslâm Dini'nin beraberinde getirdiği değerlerin Asr-ı Saadet Arap şiirindeki karakteristik özelliklerini taşımaktadır.⁶⁸

4.2. Vezin ve Kafiye

Sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiirler vezin ve kafiye itibarıyla Câhiliye şiirinin devamı niteliğindedir. Nitekim söz konusu şiirlerden üçü 'tavîl', biri 'mutekârib' bir diğeri 'basî't ve sonuncusu 'kâmil' vezindedir. 'Tavîl', 'mutekârib', 'basî't ve 'kâmil' şiir vezinleri Câhiliye şiirinde en fazla tercih edilen vezinler arasındadır.⁶⁹ Medine'ye hicret esintileri içeren söz konusu şiirler İslâm Dini'nin erken dönemini temsil ettiğinden Câhiliye şiirinin devamı niteliğinde olması beklenecek bir durumdur.

4.3. Duygu/İnfial

İki tür eski Arap şiiri vardır. Bunlardan ilki birden çok kazanım ve tema içeren uzun şiirlerdir. Söz konusu şiirler ana hatlarıyla gazel içerikli giriş, asıl tema ve sonuç gibi bölümlerden oluşur. Diğer şiir türü ise, duygu yoğunluğunu dışa yansıtan kısa maktalardır. Uzun soluklu şiir türünün aksine maktalarda konu bütünlüğü söz konusudur. Zira şair maktalarda anlık duygularla hareket etmekte ve iç dünyasında çalkalanan duygu yoğunluğunu beyitlere yansıtmaya ağırlık vermektedir.⁷⁰ Bir kaside dışında maktalar halinde gelen hicret şiirlerinde de şairlerin anlık duygularla hareket ettikleri ve yapmacık ifadelerle beyitleri süslemek yerine iç dünyalarında çalkalanan duyguları beyitlere yansıtmaya yoğunlaştıkları görülmektedir.

4.4. Kurgu/ Sanat Tasviri

Yaşanan duygu yoğunluğunun dinleyicide/okuyucuda kalıcı etki bırakabilmesini sağlamak amacıyla zihinlerde canlanacak biçimde somutlaştırılması gerekmektedir.⁷¹ Bu bakımdan şair, iç dünyasında çalkalanan duygu yoğunluğunu, *istiare*, *mecaz* ve *teşbih* gibi sanat türlerinden yararlanarak aşına olduğu somut kalıplar içerisinde dinleyicinin algısına yaklaştırmaya çalışır.⁷²

Sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiirlerde duygu yoğunluğunun, daha çok yüzeysel ifadelerle dile getirildiği görülmektedir. Nitekim ilgili şiirlerde iki *istiare*, bir *mecaz* ve iki *teşbih* sanatı dışında sanat tasvirlerine rastlanmamaktadır. Kuşkusuz bu durum sahabe şairlerin hadiseler karşısında ani duygularla hareket ettiklerine ve beyitlerde vermek istedikleri mesajı zihinlere yaklaştırmak için sanat tasvirlerini sıkça kullanmaya vakit ayıramadıklarına işaret eden göstergelerdendir.

Sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiirlerde dikkat çeken *istiare*, *mecaz* ve *teşbih* sanatlarını şu şekilde izah etmek mümkündür:

Şair Ebû Ahmed, eski dostlarının İslâm daveti yerine küfrü yeğlemiş olmalarını *istiare sanatı* kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaya çalışmakta ve beyitte şunları söylemektedir:⁷³ (Tavîl)

أَعَانُوا عَلَيْنَا بِالْمَبْلَاحِ وَأَجْلَبُوا

وَكُنَّا وَأَصْحَابًا لَنَا فَارْفُوا الْهُدَى

⁶⁷ Sözelimi bk. İmrü'u'l-Kays, *Divân*, tsh. Mustafa 'Abdu's-Şâfi. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 110.

⁶⁸ Nâyif, Ma'rûf, *el-Edebu'l-İslâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1990), 275.

⁶⁹ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-'arabî, el-'Asru'l-câhilî* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1960), 186.

⁷⁰ Yahya el-Cebbûrî, *eş-Ş'iru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986), 241.

⁷¹ Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 210.

⁷² Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 218.

⁷³ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 91; Belazûrî, *Ensâbu'l-eşraf*, 2: 268.

166 | Mehmet Yılmaz. Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

Biz (geçmişte) dostlarımızla beraberdik. (Ne var ki) dostlarımız doğru yoldan saptılar da bize karşı silahla destek oldular ve de (kendi saflarındaki komşulardan yandaş) topladılar.

Beyitte 'İslâm daveti', hedefe ulaştırılan 'doğru yol'a benzetilmektedir. Ancak beyitte *müşebbehun bih* 'doğru yol' zikredilmiş iken *müşebbeh* 'İslâm daveti' hazfedilmiştir. Bu bakımdan beyitte *istiare-i tasrîhiyye* sanatı söz konusudur. Kuşkusuz 'dostlarımız İslâm davetini kabul etmediler' şeklindeki yalın ifade biçimi yerine *istiare* sanatının kullanıldığı 'dostlarımız doğru yoldan saptılar' ifadesi daha belîğdir. Zira hedefe ulaştıracak esas yoldan sapma tasavvuru, İslâm davetinin Müşrikler tarafından kabul görmemesi sebebiyle ortaya çıkan vahim tablonun zihinlerde net biçimde canlanmasını sağlamaktadır.

Ebû Ahmed, bir başka beyitte Allah Resûlü'nün Mekkeliler tarafından kıymetinin bilinmemiş olmasını da yine *istiare sanatı* kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaya çalışmakta ve şunları söylemektedir:⁷⁴ (Tavîl)

لَنْحُنُّ الْأَلَى كُنَّا بِهَا ثُمَّ لَمْ نَزَلْ
بِمَكَّةَ حَتَّىٰ عَادَ غَتًّا سَمِيئُهَا

Biz elbet (bir zamanlar) orada (Mekke'de) idik ve (Mekke'nin) kıymetlisi (olan Peygamber) değerden düşünceye kadar Mekke'de yaşadık.

Beyitte 'Allah Resûlü' kadir kıymet bilmeyen kimselerin eline düşmüş 'paha biçilmez değerde bir nesne'ye benzetilmektedir. Ancak beyitte *müşebbehun bih* 'Mekke'nin kıymetlisi' zikredilmiş iken *müşebbeh* 'Allah Resûlü' hazfedilmiştir. Bu bakımdan beyitte *istiare-i tasrîhiyye* sanatı söz konusudur. Kuşkusuz 'Mekke halkı Allah Resûlü'nün kıymetini bilmedi' şeklindeki yalın ifade biçimi yerine *istiare* sanatı kullanılmak suretiyle dile getirilen 'Mekke'nin kıymetlisi değerden düştü' ifadesi daha belîğdir. Zira kıymetli mücevher gibi paha biçilmez bir nesnenin değer bilmeyen şahısların elinde maruz kalacağı haksız muamele tasavvuru, Allah Resûlü'nün Mekke'de uğradığı haksızlıkların zihinlerde net biçimde canlanmasını sağlamaktadır.

Şair Buceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î ise mensubu bulunduğu Huzâ'a kabilesinin Allah Resûlü'ne destek olması ve halkından bazı kimselerin Medine'ye hicret etmesi karşısında yaşadığı duygu yoğunluğunu *mecâz sanatı* kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaya çalışmakta ve beyitte şunları söylemektedir:⁷⁵ (Tavîl)

وَمِنْ أَجْلِنَا حَلَّتْ بِمَكَّةَ حُرْمَةٌ
لِنُذْرِكَ نَارًا بِالسُّيُوفِ الْقَوَاصِبِ

Keskin kılıçlarla alınan bir intikama yetişmemiz için sayemizde Mekke'ye saygınlık inmiştir.

Beyitte şair, Huzâ'a kabilesi sayesinde Mekke'ye saygınlık indiği iddiasında bulunmaktadır. Hâlbuki 'saygınlık' manasına gelen *حرمة* lafzı ism-i masdar olduğundan gerçek anlamda Mekke'ye inmesi imkân dâhilinde değildir. Bu bakımdan *حرمة* lafzının esas anlamı göz ardı edilerek mübalağalı biçimde 'saygın kimseler' manasında kullanıldığı aşikârdır. Nitekim Huzâ'a kabilesi sayesinde saygınlık timsali olan sahabe, Mekke'yi fethetmişler ve şirk kalıntılarını tamamen ortadan kaldırmak suretiyle Mekke'ye saygınlık getirmişlerdir. Dolayısıyla beyitte mübalağa amaçlı *mecâz-ı akli sanatı* kullanıldığı açıktır.

Şair Ebû Ahmed ise Mekke'den ayrılmak üzere iken yaşadığı duygu yoğunluğunu *teşbih sanatı* kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaya çalışmakta ve beyitte şunları söylemektedir:⁷⁶ (Tavîl)

كَفَوْجَيْنِ: أَمَا مِنْهُمَا فَمَوْقٍ
عَلَى الْحَقِّ مَهْدِيٍّ، وَفَوْجٍ مُعَدِّبٍ

⁷⁴ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 90; Belazûrî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 268.

⁷⁵ 'Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1: 499.

⁷⁶ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 91; Belazûrî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 268.

(Artık) iki grup gibiyiz: Biri muvaffak olmuş / Hakk'da ve doğru yolda. Bir diğeri ise azapta.

Beyitte şair İslâm davetini kabul eden Müslümanlarla, küfrü yeğleyen müşrikler arasında kıyaslama yapmakta ve iman ehli ile küfür ehlini birbirine zıt iki grupta tasnif etmektedir. Zira nesnelere arasında kıyaslamaya gidilmesi aradaki farklılıkların zihinlerde keskin çizgilerle algılanmasına katkı sağlamaktadır. Şair iki zıt grup arasındaki farklılığı teşbih sanatı kullanmak suretiyle ortaya koymaya çalışmaktadır. Nitekim beyitte müşrikler ve Müslümanlar 'müşebbeh', iki grup 'muşebbehun bih', 'kâf' teşbih edatı ve iki grup arasındaki farklılık ise 'vechu's-şebeh'dir.

Yine şair Ebû Ahmed Mekke'den ayrılırken geride bıraktığı eve Ebû Süfyân tarafından el konulması sebebiyle duyduğu hoşnutsuzluk hissini *teşbih sanatı* kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaya çalışmakta ve beyitte şunları söylemektedir:⁷⁷ (Kâmil)

طَوَّقْتُهَا طَوَّقَ الْحَمَامَةِ

إِذْهَبَ بِهَا إِذْهَبَ بِهَا

(Evimin satmak suretiyle elde ettiğin kazançla) git gidebildiğin kadar git. Kumru yakaları gibi sahiplendin (hakkın olmayan) eve.

Beyitte şair Medine'ye hicret ederken Mekke'de bıraktığı eve Ebû Süfyân tarafından el konulmasını yakaladığı kumruyu kaçırmamak için avucunun içinde sımsıkı tutan avcıya benzetmektedir. Buna göre şairin Mekke'de evine el koyan Ebû Süfyân *muşebbeh*, avını kaçmaması için avucunun içinde sımsıkı tutan avcı ise *muşebbehun biltir*. Ne var ki şair Ebû Süfyân'ın haksız yere evine el koymasının mübalağalı biçimde tasavvur edilmesini sağlamak amacıyla *teşbih edatı* ile *vechu's-şebeh*'i zikretmemektedir. Bu bakımdan beyitte *teşbih-i belîğ sanatı* söz konusudur.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, sahabe şairler Medine'ye hicret sırasında yaşadıkları duygu yoğunluklarını daha çok yüzeysel ifadelerle dile getirmektedirler. Hal böyle olmakla birlikte sahabe şairler beyitlerde az da olsa istiare, mecaz ve teşbih gibi Câhiliye döneminde bilinen klasik sanat tasvirleri de kullanmaktadırlar.

4.4. Kalıp

Çalışmanın seyri içerisinde de değinildiği üzere sahabenin Medine'ye hicreti hakkında ipuçları veren şiirler, Câhiliye dönemi geleneksel şiir kalıplarının aksine kısa maktalardan oluşmaktadır. Zira müşrikler tarafından hicrete zorlanan hicret yolcuları, ani duygularla hareket ettiklerinden gazel, betimleme, ana tema ve sonuç bölümlerinden oluşan geleneksel şiir kalıpları yerine anlık duyguları beyitlere yansıtmaya yoğunlaşmışlardır.

Son söz olarak şunu söylemek gerekir ki, sahabe şairlere ait günümüze ulaşan şiirler hicret sırasında yaşanan olaylara ışık tutması bakımından tarihi birer vesika konumundadır. Yine söz konusu şiirler, Câhiliye dönemi'nden İslâm dönemi'ne geçiş aşamasında eski Arap şiirinin durumu hakkında fikir edinme bağlamında önem arz etmektedir.

SONUÇ

Medine'ye hicretin izlerini taşıyan sahabe şiirleri incelenmiş ve bu bağlamda toplam beş adet şiir tespit edilmiştir. Söz konusu şiirler, bir kaside ve üç kıtadan ibarettir. İlgili şiirlerden ilk ikisi Ebû Ahmed b. Caḥş'a, üçüncüsü Buceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î'ye, dördüncüsü kimliği meçhul bir şaire ve sonuncusu yine Ebû Ahmed b. Caḥş'a aittir. Hicretle bağlantısı bulunması sebebiyle Mekke'li müşrik şair 'Utbe b. Rab'î'a'ya ait bir beyite de çalışma içerisinde yer verilmiştir.

⁷⁷ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebi*, 2: 124; Belazûrî, *Ensâbu'l-esrâf*, 1: 269.

İlgili şiirlerde sahabenin Allah Resûlü tarafından yapılan tavsiyeye uyarak Medine'ye hicret etmiş olmaları sebebiyle övündükleri ve hicret hareketinin ilk anlarından itibaren meydana gelen gelişmeler karşısında yaşadıkları duygu yoğunluğunu beyitlere yansıttıkları görülmektedir.

İlk şiirde şair Ebû Ahmed, Medine'ye hicret etmede kararlı olduğuna ve bu hususta İsâm davetinin güçlenmesi amacıyla Allah Resûlü'ne söz verdiğine vurgu yapmaktadır. Ebû Ahmed, eşi Ümmü Ahmed'in Medine'ye hicret etmeleri durumunda müşrikler tarafından kendilerine zarar verilebileceği yolundaki endişelerini de kararlı bir şekilde gidermeye çalışmaktadır.

Kuşkusuz Ümmü Ahmed'in bu bağlamdaki endişeleri Mekke'de Müslümanlara uygulanan yıldırma, baskı ve işkence politikalarının boyutları hakkında ipuçları vermektedir.

Yine ilk şiirde Ebû Ahmed, hak yolda yürümenin verdiği hazla özgüvene sahip bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Ebû Ahmed, Mekke'den ayrılmaması yolunda kendisine telkinde bulunan kadın erkek nice dostun tavsiyelerine kulak asmamaktadır. Zira Ebû Ahmed, aile bireyleriyle birlikte Allah Resûlü'nün önerisi üzerine hicret ettiğinden Yüce Allah tarafından hak ettiği karşılığı alacağına ve İslâm davetinin amacına ulaşacağına inanmaktadır. Şaire göre küfrü yeğleyen ve Müslümanlara karşı cephe alan müşrikler, Müslümanlarla aralarında kan bağı olsa bile hüsrandırlar.

İkinci şiirde Ebû Ahmed, Allah Resûlü'ne verilen söze bağlı kalan ve Medine'ye hicret eden Ğanm ailesiyle övünmektedir. Şaire göre mensubu bulunduğu Ğanm ailesi Allah Resûlü'ne özde bağlıdırlar. Nitekim bir zamanlar Mekke'yi mesken edinen ve yaşamlarını Mekke'de idame ettiren Ğanm ailesi, Allah için yaşadıkları toprakları geride bırakmışlar ve İslâm davetinin güçlenmesi amacıyla tekli ve ikiye gruplar halinde Medine'ye hicret etmişlerdir.

Üçüncü şiirde ise şair Buceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î, mensubu bulunduğu Ka'b oğullarında alt kol olan Huzâ'a kabilesinin Allah Resûlü'nü desteklemesi ve halkından bazı kimselerin Medine'ye hicret etmesi ile övünmektedir. Şaire göre Huzâ'a kabilesine mensup Müslümanlar, Allah Resûlü'nün tavsiyesi üzerine vakit kaybetmeden Medine'ye hicret etmişlerdir. Dahası Mekke'nin fethine götüren sebeplerde kilit rol oynayan Huzâ'a kabilesi ile Allah Resûlü arasındaki anlaşma sebebiyle Mekke fethedilmiş ve Mekke semalarından şirk bulutları ilelebet temizlenmiştir. Huzâ'a kabilesi, takdire şayan tutumları sebebiyle Allah Resûlü'nün güç kazanmasına ve bir zamanlar Allah Resûlü'nü Mekke'den çıkmaya zorlayan müşriklere rağmen Mekke'nin fethedilmesine vesile olmuşlardır.

Dördüncü şiirde kimliği belirsiz şair, İslâm'ın en sıkıntılı ilk dönemlerinde baskılara maruz kalan, Allah için yurtlarını geride bırakarak Habeşistan'a veya Medine'ye hicret eden ve cennetle müjdelenen sekiz sahabe ismine yer vermektedir. Şaire göre hiç kimse yaptığı güzel eylemler sebebiyle şiirde yer alan sekiz kişinin mertebesine ulaşması imkân dâhilinde değildir.

Son şiirde ise şair Ebû Ahmed, Medine'ye hicret ederken geride bıraktığı evine Ebû Süfyân tarafından el konulması ve satılması karşısında duyduğu hoşnutsuzluğa yer vermektedir. Şair, evine haksız yere el koyan Ebû Süfyân'dan ölüm ötesi hayatta hakkını alacağına vurgu yapmaktadır.

Medine'ye hicretin izlerini taşıyan şiirler şiir tekniği açısından Câhiliye dönemi şiir maktalarının devamı niteliğindedir. Nitekim şairler yaşadıkları duygu yoğunluğunu uzun soyluklu şiirler yerine kısa maktalarda beyitlere yansıtmaya çalışmaktadırlar. Yine şairler yaşadıkları duygu yoğunluğunu dinleyicinin algısına yaklaştırmak amacıyla Câhiliye şiirinde sıkça kullanılan istiare, mecaz ve teşbih gibi sanat türleri kullanmaktadırlar. Şairler söz konusu maktaları Câhiliye şiirinde sıkça rastlanan *tavîl*, *mutekârib*, *basît* ve *kâmil* şiir vezinleri üzerine inşa etmektedirler.

Son söz olarak şunu söylemek gerekir ki, sahabe şairlere ait günümüze ulaşan şiirler hicret sırasında yaşanan olaylara ışık tutması bakımından tarihi birer vesika konumundadır.

Yine söz konusu şiirler, Câhiliye dönemi'nden İslâm dönemi'ne geçiş aşamasında eski Arap şiirinin durumu hakkında fikir edinme bağlamında önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- 'Abdu'n-Nûr, Cebbûr. *el-Mu'cemu'l-edeblî*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979.
- Açık, Fatih. *İslâm Medeniyetinin Oluşum Sürecinin Göç ve Toplumsal Değişme İlişkisi Bağlamında İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2015.
- Akarşan, Tuba. *Rivâyetlerle Hicret Olayının Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.
- el-Alûsî, Mahmûd Şukrî. *Bulûğu'l-ereb fi ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*. Sad. Muhammed Behcet el-Eserî. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısrî, 1314.
- el-Ânî, Sâmî Mekki. *el-İslâm ve ş-şi'r*. Kuveyt: Âlemu'l-Ma'rife, 1996.
- el-'Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hâcer. *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*. Thk. Abdullah b. Abdu'l-Muh-sin et-Turkî Kahire: Merkezi Hecr li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye Ve'l-İslâmiyye, 2008.
- Bedr, 'Abdu'l-Bâsıt. *et-Târîhu's-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera*. Medine: 1993.
- el-Bekrî, Ebû 'Ubeyd Abdullah b. Abdulazîz. *Mu'cemu me'sta'cem*. Thk. Mustafa es-Sakkâ. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1945.
- el-Belazûrî, Ahmed b. Yahya. *Ensâbu'l-eşraf*. Thk. Muhammed Hamîdullah. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. El-Huseyn b. Ali. *es-Sunen el-Kubrâ*. Thk. Muhammed Abdu'l-Kâdir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003.
- el-Cebbûrî, Yahya. *eş-Şîru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986.
- el-Cezerî, 'İzzu'd-Dîn b. el-Esîr Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed. *Usdu'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. Thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad v.dğr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu'l-edeblî-'Arabî, el-'Asru'l-câhilî*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1960.
- Ferrûh, 'Umar. *Târîhu'l-edeblî-'Arabî*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1981.
- el-Hâmid, Abdullah Hâmid, *Tahlîlu'n-nusûsi'l-edebiyye*. Riyad: Câmî'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, ts.
- Heykel, Muhammed. *Hayâtu Muhammed*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- İbn 'Asâkir, Ebû'l-Kâsım, Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şâfi'î. *Târîhu medîneti Dimaşk*. Thk. Muhibbu'd-Dîn Ebû Sa'îd v.dğr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn 'Umar, Burhânu'd-dîn, Ebi'l-Hasen İbrahim el-Bikâ'î. *Nazmu'd-durer fi tenâsubi'l-âyâti ve's-suvar*. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- İbnu'l-Esîr, el-Cezerî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Keram, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdulkerîm, b. 'Abdu'l-Vâhidî's-Şeybânî. *el-Kâmil fi't-târîh*. Thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003.
- İbn el-Kelbî. *Kitâbu'l-Asnâm*. Thk. Ahmed Zekî Bâşâ. Kahire: Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısrıyye, 1995.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdumelik. *Sîretu'n-Nebi*. Thk. Mecdî Fethi es-Seyyid. Tanta: Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, 1995.
- İbn İshâk, Muhammed. *es-Sîretu'n-nebeviyye*. Thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2004.
- İbn Kesîr, 'İmâdu'd-dîn Ebî'l-Fidâ İsmâil b. 'Amr. *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*. Thk. Abdullah b. 'Abdu'l-Muh-sin et-Turkî. Cize: Hecr li't-Tibâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-İlân, 1999.
- İbn Kesîr, 'İmâdu'd-dîn Ebî'l-Fidâ İsmâil b. 'Amr. *es-Sîretu'n-nebeviyye*. Thk. Mustafa Abdu'l-Vâhid. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1982.
- İbn Kesîr, 'İmâdu'd-dîn Ebî'l-Fidâ İsmâil b. 'Amr. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme. Riyad: Mektebetu'l-Ma'ârif, 1984.
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-'Arab*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- İbn Raşîk, Ebû 'Ali el-Hasen el-Çayravânî. *el-'Umde fi Mehâsini's-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*. Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1981.
- İmru'u'l-Kays. *Divân*. Tsh. Mustafa 'Abdu's-Şâfi. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2004.

170 | Mehmet Yılmaz. Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

- Kehhâle, 'Umar Rıdâ. *Mu'cemu kabâilî'l-'Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1997.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru's-Şurûk, 1972.
- Ma'rûf, Nâyif. *el-Edebu'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1990.
- el-Mes'ûdî, Ebû'l-Hasen Ali b. el-Huseyn b. Ali. *Murûcu'z-zeheb*. Tsh. Kemâl Hasen Ali. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2005.
- el-Mubârekfûrî, Safiyyurrahmân. *er-Rahîku'l-mahtûm*. Katar: Vizâratu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 2007.
- en-Neccâr, Muhammed et-Tayyib. *el-Kavlu'l-mubîn fî sîreti Seyyidi'l-murselîn*. Riyad: Dâru'l-Livâ', 1981.
- Önkâl, Ahmet. "Hicret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 458-462. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân Ebû Bekr. *el-Hasâisu'l-Kubrâ*. Thk. Muhammed Halîl Herrâs. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, 1967.
- eş-Şâyib, Ahmed. *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*. Kahire: Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyye, 1973.
- et-Tirmizî, Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ. *el-Câmi'u'l-kebîr*. Thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
- ez-Zehabî, Şemsu'd-dîn Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân. *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*. Thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf v.dğr. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1981.
- ez-Zuhrî, Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebîr*. Thk. Ali Muhammed 'Umeyr. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 2001.